

I Hikmet Ertaylan

YÛSUFÎ - İ MEDDÂH

Yeni iki Varaka ve Gülşah' nushası - Hamûşnâme - Dasitani
İblis-i Aleyhillâ'ne ve Maktel-i Hüseyin

VARAKA ve GÛLŞAH

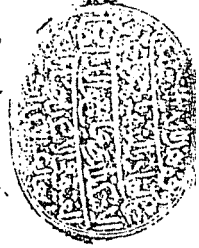
H. 770 de yazmış olduğu *Varaka ve Gülşah* [1] adlı Türkçe bir mesnevisini, faksimile olarak yayınladığımız şâir meddah Yûsufî'nin bu defa diğer iki *Varaka ve Gülşah* nushası elimize geçti.

[1] Talebe ve ilgililerin, faydalanmaları için yayınlamakta olduğumuz belgeler arasında çıkan *Varaka ve Gülşah* adlı mesneviye yakından ilgi göstererek bizi şifahen ve tabriren ikaz lütfunda bulunan ve *Varaka* kelimesinin : a — *Verka'* b — *Verka* olacağını söyleyen hattâ, Burhân-ı Kati'da ra'nın sükûnu ile olduğunu hatırlatan arkadaşlarıma, bu samimî alâkalarından dolayı, teşekkür ederken, gerek talebemizden ve gerek dostlarımızdan bir çoğunun bu münasebetle vaki olan müracaat ve meraklarının tatmini için, bu hususta, bir iki söz söylemek zorunda kaldık.

1 — „Güvercin“ mânasına gelen *verka'* وركاء kelimesi *azrâ'* عذراء gibi bir kadın adıdır. Hikâyenin kahramanı olan *Varaka* ise, erkektir. Bu münasebetle *Verka'* وركاء olmasına ihtimal yoktur. Filhakika *Azerbaycan edebiyatı tarihi* adlı eserimizde (C. II, S. 210 - 212) şâir Mesihî'nin *Varaka ve Gülşah*'ından bahseder ve nümune verirken, onun da bu kelimeyi *Verka* şeklinde yazmış olduğunu söylemiş ve aynen de almıştık. Bu imlâ şekli münasebet gözetilmeden işlenmiş bir hatâdır. Nitekim, orada *Gülşah* kelimesi de başka bir hatânın kurbanı olarak *Gülşâd* şeklinde yazılmıştır ki biz, bunları şâirden ziyade istinsah edenin bir hatâsı olarak kabul ediyoruz.

2 — *Verka* وركاء, yani Burhan-ı Kati'nin da gösterdiği tarzda Râ'nın sükûnu ile tesbit olunan şekle gelince, bu da, vezin zarureti dolayısıyla, gerek farsça ve gerek türkçe metinlerde, tahrif olunmasından ileri gelmiş bir yanlış olduğu meydandadır. Kelime aslen arapça olduğuna göre, kıraatindeki sihhati öğrenmek için arapça me'hazlere baş vurmak tabiidir. Farsça Burhan'lar, Ferheng'ler bu zarureti halletmek salâhiyetinden çok uzaktır. Kelimenin aslı *tabak* طباق gibi *varak* وراق dır. Râ'nın sükûnu ile değil, fethasıyledir. Lisanımızda bir çok yerlerde kullanılmaktadır. a) Bütün eski mekteplerde : senin defterin kaç varaklıdır? 50 varaklı bir defter aldım. b) Kütüphaneçilikte : Filan kitabın filân varakında. c) Tezhib işlerinde Filan divânın tezhibine 30 deste altın varak gitmiştir. d) Kalemkârlık ve yaldızcılıkta: Altın varak, gümüş varak. gibi *Varaka* kelimesi ise, *varak* kelimesinin *tabak* da

هَذَا كِتَابٌ وَمَرْقَةٌ ۞ شَاهُ وَكَلِشَاهُ مَعْشُورٌ وَجَانُ
 اِيْحُدَا وَنَدِيحِي كَرِيمِ كَارِ سَنَانِ وَيُرْوِيْنَ كِبْجَهْ وَكُونْدَنْ قَيْشِ وَيَانِ
 بِيْرُوْدَنْ اِيُوْ كُوْنَشِ يِلْدِيْ لَرِيْ بَايِرْدَنْ اَنْشِ يُوْقُوْشِ وَدُوْزَلَرِيْ
 عَشْفِيْلَهْ مَسْتِ اِيْلَانِ عَاشِقِيْلَرِيْ اِيْرِكُوْرَنْ مَعْصُوْمَهْ نَدِ صَادِ قَلْبَرِيْ
 سَنْدَنْ اَزْبِقْ يُوْقَدِرْ اِيْ قَادِرْ يَا اِيْنَا سِيْنِ وَيُرُوْرِيْنِ لَدِيْ هَرِيْرِ اَشْنَا
 اَسْوَا تَمَكْ دُوْرَلُوْ نَفِيْتِ يَمْعِيْشِ سِيْنِ وَيُرُوْرِيْنِ اَنْجَهْ بُوْلْ لَوْنِ كُوْشِ
 وَيُرُوْدُوْ كِيْنَهْ چُوْ شُكْرِ يَا اِيْرِيْنَا جَانِ قِيْدَا اُوْلَسُوْرَنْ رَسُوْلَكْ عَشْفِيْنَهْ
 ۵۴۹ كُوْنْدَنْ بِيْرْدَنْ سَاكَهْ اِيْ سَرِيْ اَلَا نَامَهْ
 اُوْلُدُ دُرْجُمْلَهْ نِيْ اِيْنِ سِرُوْرِيْ اَمْدِيْسِيْكَ شَاذِ قَلْبِ يَغِيْرِيْ
 وَيُرِصِيْ اَوَاْتِ اِيْلَهْ بِيْنِ بِيْرْدِ اَسْتَانِ كُوْرْدَهْ مَعْجَرِ كُوْ سُوْرِيْ قِيْرْ جِهَانِ
 مُصْطَفِيْ دُوْرِيْنَدَنْ بِيْرُوْمَكْ اَدِيْ ظَا هِرْجِيْ وَبِيْنِيْ شِكْبَهْ اَدِيْ
 مَلَكَهْ اِيْلِيْزَهْ اُوْلُوْرَنْ بُوْلَا نِيْ سَرِيْ اِيْرِيْ مَشِيْلِيْ جُوْ اِيْلِيْزَهْ وَبَا دَهْ

بوتلرک

Bunun biri Üsküdar Selim Ağa Küt. de. nr. 539 'da mukayyet harekeli nesihle, Bursa'da 863 rebiülevvelinin ilk günü başlanmış ve recebin sonunda nihayete erdirilmiş bir nūshadır.

olduğu gibi, ahirine *taigird* تاء کرد denilen yuvarlak bir te ilâvesile vahdet göstermek için yapılan şeklidir. *Tabaka*. tek *tabak* mânasına olduğu gibi, *varaka* ورقه da tek varak demektir. Kelimeyi Burhan-ı Katî^c tercümesinde Râ'nın sükûnû ile diye kaydetmiş olan rahmetli Asım Ef. *Kamus tercümesin*'de vāv ve Râ'nın fethaları ile *varaka* ورقه diye tesbit etmiştir. Dilimizde tezkere ve kısa mektup

وَرَقَبَهُ كَلْتَاهُ وَيُرْوَبُ مَضْطَهْمَا
 بُونَلَرِي زِيرِينِيهِ وَيَسْرِدِيل
 عِشْبِي اِنْتَانِي كورورسِن بونلله
 بونلر الكين ذرلكينه اولديلر
 مِين دِيحِي كوردرلكينه اولسين
 وَرَقَبَتِيهِ كَلْتَاهُ سوزسِنِي هَمَكه
 بَانْدَلوق بوروسنه شهرسِنِي بون
 هَمَرَحِب اِينِيك اَخِرِنْدَه مَمَام
 مِيكِن بوز القمش اوج بِلدَه نَمَام
 خِيَار نِسُون كِيْمَا شِيْدِي بوسور
 هَاهُ بِالْهِي جُمْلَه اِيْمَان اَهْلِيْنَه
 رَحْمَت اَيْلَه بَقُوَه يَا وَرَقَبَتِيهِ هَاهُ

هَمَرَسِيح الْاَوَّلِك اَوَّل كَوْنِي
 اَيْلِدوك روردروشدِنِه وَالسَلِك
 كِيْم بونِك تَارِيحِنِه اوزدوق قَدَم
 خِيْرلَه اَكَا رِكْسَه هَمَام اَوْلِيْزِي
 فَاَعْلَاوَت فَاَعْلَاوَت
 مَضْطَهْمِي نِك مَرْوَجِنَه وَرِصْلَوَا
 نَمَت الْكِنَانِي بَغْوَالِي
 الْمَلِك الْوَهَابِي

Görülüyor ki eser ta Erzurumdan Bursaya kadar dolaşmış, her tarafta az çok değişikliklere uğrayarak yazılmış ve halk arasında meddahlar tarafından okunup gitmiştir.

gibi mânalarda çok kullanılan bu kelimenin imlâsı hususunda vesika teşkil eden şu bir kaç me'hazi de göstermediği faydalı buluyoruz. 1 — *El-Okyânūs fi tercümetül-Kāmūs* (c. III, s. 63) *El-varak* الورق Fethateym ile kâğıda denür ve yapraga denür... (s. 64) *El-varaka* الورقة (Fetehat ile فتنحات ايله) „varakın müfredidir“... dedikten sonra : a — Varaka Yemende bir belde adıdır.

در بیان وزقه و کشفه با سقاه و معجز محمد صلی الله علیه و سلم	
الله ادرین ذکر ایده لم ازل کلیک حقیق اسمینی هاد ایده لم جنکه یوقدن واز ایدن اولدیز اول اولدیز ایضا اولدیز بوز کمال یو عینکن واز ایدن اولدیز اولدیز اولدیز هم قولنه کندوزن قون قولدیزینک حالینی هم کوزدیز	واجبه اولدیز جمله اشده ههل قوللا اشده نیک جانینی شان ایده لم عاقیل اولدیز شکر ایدر اولدیز اولدیز هم بایر شاه بی زوال هم صفات قون هو الله احد حی باقی لایسالم لایسالم هولدیزین بزلو بوزنده دوز

Bu eserde asıl müellif Yusufi'nin adı yoktur. Artık eser halkın malı olmuş; her meddah onu istediği şekilde benimsemiş ve söylemiş ve hattâ bazan da yazmıştır. Bu nushanın bütün hususiyeti okunaklı ve hareketli bir nesihle yazılmış olmasındadır. Yoksa en sahîh ve en orijinali yine bizim faksimile ettirmiş olduğumuz, İzzet Koyunoğlu nushasıdır. Yalnız o nushanın divânî kırması bir hat ile yazılmış ve harkelenmemiş olması okunmasında bir takım güçlükler meydana getirmektedir ki bu hareketli nusha, okunmayan bazı noktaları aydınlatmak hususunda faydalı olacaktır.

Elde ettimiz ikinci nusha da değerli kitapseverimiz Rayif Yelkencinin kütüphanesine aid yazmalardandır. 1222 tarihinde Salih el-Rüşdi فره حصاره قی صالح الرشدى adlı bir zat tarafından Karahisarî şarkî de istinsah edilmiş *Ahbarüliber* اخبار العبر adlı bir mesnevi ile beraberdir.

Eser müahhar bir nusha olduğu gibi, dil itibarı ile de bir hayli değişikliklere uğramıştır. Yukarıda da dediğimiz gibi, söyleyen ve yazanların ağız, memleket ve kabilelerine göre de bir çok başkalıklar almıştır. Bu eserin nerede yazıldığı; kimin tarafından yazıldığı da tasrih edilmemektedir.

b — Varakat b. Nevfel b. Esed b. Abdülizzi ورقة بن نوفل بن اسد بن عبد العزيز
ki Hatice-el-Kübra خديجة الكبرى cenaplarının am zadedeleridir... c — Varakat b. Hâris et-Temimi ashabdandır... حارس التميمي اصحابه بدر
tercümesinde *Varça* şeklinde zaptetmiş olması da Asım Ef. nin (Burhan) sahibisinin hatâsını tashihe lüzum görmeden terceme etmiş olmasından ileri gelmiş zühulümden başka bir şey değildir.

2 — Müntehabatı Lügâti Osmaniye (c. II, s. 422) varaka ورقة tek yaprak.

3 — Zerqani مرزقانی, *Mevâhib şerhi* مواهب شرحی (s. 213 — 1)

Bifethil vav u velräü vel Kâf والقاف و الراء و الفتح الموحى İslâm Ansiklopedisi ve bir çok arapça ana kitaplarla tefsirler de hep Ranin fethasile varaka diye zaptetmişlerdir. Bütün bunlardan başka bir de Edebî Münâsebet vardır ki o da Varaka kelimesi ile Gül kelimesi arasındaki mana münasebidir. Hikâyenin adı (Yap-ak ile Gül) hikâyesidir. (Gülşah) ın sonundaki (Şah) kelimesi kızın bir emîr kızı olması

بیدم اولدم رسول قلب بشاد هوش اوله زدیوبون هم طویلیم شکر ایدین طنمیلر ائده مقام هم عبادت هم عزارنده سیله شکر ایدین نکریم اولدی بز قیامت عشق هدایه در هوش یوزوم لقمه الله بابشاه بزه هیکرتمه دورمهانه هم براه قوییه ناری حجه آن یار شاه بز قوی لکر رحمتکدن آنجه دور قنبر عالم خرمسته آنی هکله رحمتکده یار یفا غل یا غمهی هضر ایدین نیک کنایه بر حکایت	بید اولوبن اول اکیسی بر مراد بونکره ائده وداغلا ایلدیم قلدیر بونکره بد آراوه هم سنسام فردسته بونکره صاع اولوب غمراه شاد لقله طویلیم اول نیشتر اجم عشق افسان کوز که بنه در عشق اوجندن کوز ندر کلور بشاه بوزکی نیک خرمسته یار الله بوزکی نیک صا حینی یار الله اول رسول نیک خرمسته آنی عفتور بود غامز سن قبول اینی یار الله ایباری دیکلبار یازد و زاری فاعیوت فاعیوت فاعیوت
---	--

Hasılı şimdiye kadar elimize geçen Yusufiye aid Varaka ve Gülşahlardan beşinci varyant olan bu nusha da diğerlerinden ve bilhassa faksimile olarak yayınladığımız Koyunoğlu nushasından ne yazı, ne dil, ne bedi ve beyan, ne de tarih noktalarından değerli ve yüksektir. Hepsinde olduğu gibi, vezin ve kafiye hataları tunda da vardır. Dil hususiyeti kaybolmuştur. *Ahbarüliber*'in 185 a varakından 222 a varakına kadar devam eden ve 1241 beyitten ibaret olan bu musha istinsab tarihi ve dili itibariyle en yenisidir.

H A M U Ş N A M E

Hamūšnāme farsça bir mesnevidir. Köprülü Küt.'de kayıtlı mamzum mensur bir kaç risaleyi ihtiva eden yazma mecmuada dahi didactic mahiyette bir mesnevidir. Yusufi Erzincanda bulunduğu sıralarda ağzından bir lakırdı kaçırmış Bu lakırdıyı işiden bir gammaz da onu

münasebetiledir. Nitekim hikâyenin bazı varyantlarında Varaka kelimesin de sonunda bir şâh kelimesi kullanılarak (Varakaşâh ve Gülşâh) diye yazılmıştır, çünkü Varaka da bir emir, bir şâh oğludur. Hasılı güvenilir bütün kaynaklar va vesikalar kelimenin Ra nin Fethasıle varaka ورفه o'düğünü göstermektedir.

hemen dostlarına yetiştirmiş ve onlarla kendisinin arasını açmış. Bundan pek müteessir olan Yûsufî, dilini tutmanın faziletini isbat ve gelişi güzel söz söylemenin bir çok felâketlere, hatta ölüme sebep olduğunu ibraz için bu farisî mesnevîyi yazmıştır.

فرو بندم بگفتی من زبان را / نرخیام دکو خرد دوستان را
 درین بودم کز د از خاطرم سر / ای عدویس فکر کن راه بیکری
 عن گفتا چرا گشتی تو خاموشی / بگفتم لیز حکایت نمود او کوه
 بگفت او اندرین معنی غایت / اگر داری بنظر آور حکایت
 بسی لیس ده داستانرا بر شردم / بسبب لیس بود کبریا نظر کلام
 برین نیت جو جلیشی کرد خاموش / نهادم نام این خاموشی نام
 امیدم هست چون شد فکر بود / بنظرد در زبان عیب جویان
 در هفتاد زبان گوید

Mesnevi 10 dâsitan, yani 10 hikâyeden müteşkkildir. Bir küçük²³ manzum mukaddime ile bir küçük halimeyi ihtiva etmektedir. Mukaddimede Allaha münacat ve Peygambere na'tten sonra, sebebi te'lif-i kitab'a geçer ve kitabın adını *Hamûšnâme* kuduğunu anlatır.

حکایت ۳۴م درین معنی

جاولاد خطیر از قوه دین / بشخند تا غی نهادند از نو آیین
 ای بر آنکه اندر روم بودند / هم پروانه را کاوم بودند
 چو پروانه از ایشان شد پریشان / امیران نیز بر کشیدند ایشان
 ضا الدین و برادر از ره کین / چوین لوزختم و نندی کرد برین
 یک بود از بزرگان تاج خورشید / که از سهمش رسیدی آدم و دیو
 دران صحرای شهر قبیله / ز فرط غیرت و دردی بخشید
 زدند لیز کوی او هر یک شدند / وزان میران مکان بکشیدند
 جانی بود تا فدگشته حکمتی / برای صلح کردن گفت بخشیدند
 پیش آمد برای دفع کین / نشاندگشت لری میران لزی
 زدند او را و کشیدند / بر اطرازد روشی بنوخته آن
 زهر کین کزوی بر اسب / بد است کوی عمر خط بر اسب
 شایست حواس کردن بر کورا / تلف کرد اندرین حال اسب
 اگران یک سخن را او می گفت / بزاری ز بهر خاک و خون بی سخت
 زبان کرد این خاموشی / بخاری کی شدی بروی عالم
 زبان را تو ی از گفت بر دوزخ / کتا که تفتع در زلف ستوف

کریم از کجا آورده نوحه
 ز قسط احمق با جهل شد جنت
 زن این نشنید دیگر روز بر خاست
 که بود آن زن را صلح خویش خوان
 جو سینه دید آن ز نرا بسزایرک
 سستگر ناله و زاریش را آنقدر
 جو سینه لب نیست نهان دایره برار
 زبان لبسار کونه کار کرد دست
 اگر خواهی شرم یاری لذت نوحه
 شکایت هفت
 شنیدم در روز ما با در خانه
 کسی "اورا لایق نمی داند" و
 ولی از بیم و ترس هجرت شاه
 جو سینه نشنید غایت سخن در ماند
 حکمتش را ای عاقل چه بودت
 خواهی داد گفت بر کار پست است
 کوه ره گفت او را در حق سزا
 سپردش تا کند در میان در دست
 سپردش سخت جو کار بر کشا
 چه بود رفت که اندر زبان
 نماز نیکه بنگار در بخت من است
 دو بزد و قیصه را با شاه و انگفت
 سیر او را بر بزدان دختره
 چه سیر دیگری را با کشا
 زبان خود جو سینه نشنید
 زبان اگر کناری کرد تو نوحه
 زبان خاموش دار و بنید سر
 شکایت هفت
 درین نزدیکی هر مایمی بود
 هفتصد عادتش بودی جو سینه
 خلاق زو که ضنود بود بند
 مع دیند های با بر بند
 بدین مایمی که خوش زندگان
 دماغش را اینکاهی کلک کرد
 بدینسان گفت چون نشنیدم بان
 که سلطان روم ای سر بران

بعام چه مجایب کرده تو
 بیکار کن حکایت بر این گفت
 بنزد شهنشاه که سیر شد راست
 هر با آنچه گفت از قضا را باز
 بداد آورد افتد بنده از ک
 بنزد کرم دور آرد حال کردن
 بیرون آمد زعم هوشن مایم
 بس مردم که زار و حیا از کرد
 زبان خاموش کنش خاموش
 شکایت هفت
 هم در شب
 غلامی را بدید که عاشق
 کسی را زان نگردی هیچ اکا
 یکی را زان غلامان پیشی خط خواند
 غلامی غمناک صمیم زار بود
 که آن جا که غلام سخت افتاد است
 ممکن زمین بر کسی با هم اکا
 کند دهن پناه تو روی از دشت
 بدو سیم و کبهر بسیار دادش
 که کوشه که هر کرد از این گران
 که هر دو که دور داند و دور بیست
 جو سینه نشنید از شنیدی برایش گفت
 که تا بیرون نمیفتد قصد یکسر
 سکدم لاهوم سردا در با
 زبند مرگه نشناختش
 در آن که کردنت در چنین موی
 و که نه روهوان خویش کن
 شکایت هفت
 که خود را در رویش
 صلاح و ن روی و خرقه پوشی
 بصدق و اعتقادش چی فرود بند
 کردی از درون گشت مرید
 زبانش را اینقدر بالین جان
 حقیقت بشنو جان سیر این بار
 مرا زین پس یقین دانید سلطان

زبان
 در این نزدیکی هر مایمی بود
 هفتصد عادتش بودی جو سینه
 خلاق زو که ضنود بود بند
 مع دیند های با بر بند
 بدین مایمی که خوش زندگان
 دماغش را اینکاهی کلک کرد
 بدینسان گفت چون نشنیدم بان
 که سلطان روم ای سر بران

Eser, H. 699'da, yani Cargalı İmparatorluğunun kurulduğu tarihte yazılmıştır. Bu tarihlere vukua gelen bazı Anadolu hadiselerini onlara şahsan şahid olanlardan dinlemiş olan Yûsufî, anlattığı hikâye-

lere bu hadiseleri de misal olarak koyuyor. Bunlardan Hatır oğulları hadisesi ile Cimri vakası misal olarak gösterilebilir.

Yüsufi her vakayı da yerli yersiz söz söylemenin insanın başına felâketler açtığını isbat etmek için canlı misal olarak vermektedir.

Görülüyor, ki Yüsufi'nin *Hamüşnâme*'si s. dece talimî bir eser olarak edebiyatta yer tutmakla kalmıyor. H. VII. asır sonlarında ve VIII. asır başlarında Anadolu'da meydana alan içtimâî, siyasi ve dinî bir takım önemli vakaları da aydınlatmağa yarayan bir canlı ve tarihi vesika mahiyetini kazanıyor.

دو سخن و تائید

من این ده گاستان را نظم کردم
بذهن و فکرانه درج نهاده
در این عشق هر چند که سخن نیت
درین زاری بنظر آوردم لایع
درین عشق درین درد و درین
اگر دل را نبودی عشق داشتم
کنون این داستان خوب و نادر
اگر آنکه اخلاص است جوش
بنزد چشم اگر چه محض شد
حکایت حکایت خم زود
بسیه خوردم ز کشتن در نامت
خدا تو فریق بخشید بوسیغ را

که تا ظاهر شده ز این مردم
بر در آوردن مایه کرم
ز هر چه سخن من نکون است
نه شهرست لیک کویت هر چه
بنظر آوردم بنظر من مسرور
بسه ساعت که کرده تا سخن
بباری خدایم با خد
به از خورشید و ماه است سخن
ولی در مرتبه بس معتبر شد
بطاوصاف دو خانای سخن
خدا رحمت کند بر جان بوس
که تا تو حد گوید از سخن را

جو حرف نزد و انارای است
سخن خست ازین رسوالاست
بگویند که این سخن کابوش نامه
و بنام الله عبد الله است

عالمی
و این
سخن
بگویند
که این
سخن
کابوش
نامه
و بنام
الله
عبد الله
است

Eser, şiiyeli ve san'ati bakımından yüksek bir değerde değildir. Farsça yazılmış olmakla beraber, kuvvetli bir İran farsçası da değildir. Belli, ki müellif fars değildir. Fakat, zamanında tedris olunan bu lisanı gkumuş ve nazım yazabilecek bir dereceye kadar getirmiştir.

699'da *Hamüşnâme*'yi yazan Yüsufi'nin o zamanlar henüz genç olduğu, bazı dostlarını çekiştirmek gibi ihtiyatsızlığından da anlaşılıyor. Fakat, *Varaka ve Gülşah*'ı 770'te yazmış olması da kendisinin hayli uzunca yaşamış bir şair olduğunu gösteriyor.

DÂSİTÂN-I İBLİS-İ ALEYHİLLA'NE

Elimize geçen diğer türkçe mesnevisi de *Dâsitan-i İblis-i Aleyhilla'* nedir.

در بیان داستان ابلیس علیه السلام
هر کیم اول کبر و منید کند زین
سقلر سینه مؤمن اوله پاک و دین
هر کولک کیم اول کبر و منی
اوده یانه زهد طاعت جرمی
تکری درگاهنده ابلیس حساد
لقت اولور طاعة اولور حساد
کیر ابدی تکیه اوردی طاعتنه
اویچون لانت اولدی لقتنه
سخر طاعت اهلینک اویار
کیر اتمه مسکنت قبل احتیاس
اوله خود بین زینهار ای برهین
تاکر شیطان قیلن کوز و کین
و بر ملکوات ایدر بر داستان
مسئله بر کون فواصحا بله
اکله حکمتله نصبت سیله کال
مسجد اچره جمعی اولور منیر بیله

19 sayfalık küçük bir mesnevi olan bu eser dinî bir hikâye, ta'limî bir mesnevidir. Bu eser de, Yûsufî'nin diğer eserleri gibi, tasavvufî çeşniden uzak, şer'î bir kanaat ve zahîrî bir i'tikadla kaleme alınmış bir eserdir.

Fakîh Ahmed, 'Abdi, Süleyman Çelebi gibi, eski şairlerimizden bazılarının eserleriyle bir arada yazılmış olan bu küçük mesnevi:

Her kim ol kibr ü meniden kendüzün
Saklar ise mü'min ola pâkdin
Her gönülde kim ola kibr ü meni
Oda yana zühd ü ta'at hürmeni
Tanrı dergâhında İblis-i hasâd

*La'net olur ta'ati olur fesâd
Kibr idüben tekye urdı ta'ate
Ânın içün lâyük oldı la'nete
Sen dahi ta'at ehlisen iy yar
Kibr itme meskenet kıl ihtiyar*

diye başlamaktadır.

Eserin mevzu'u Peygamberin bir gün mesçidde ashabı ile otururken, İblisin gelip selâm vermesi ile başlar. Peygamber İblisin selâmını almaz. İblis: „Ya Resulallah Tanrı selâmını niçin almazsın?“ diye sorar. Peygamber: „Ey Tanrı düşmanı la'in. Ben Tanrı selâmını muhiblerden alırım. Sen neye geldin?“ der. İblis: „Ben kendiliğimden gelmedim. Beni sana yolladılar. der. Peygamber: „Kim yolladı; ne istiyorsun. Söyle.,“ der. İblis:

*Eytti ya Ahmed bana kılma 'itab
Tanrı emrinden bana geldi hitab
Kim yürü vargıl Habibim katına
Her nekim senden sualitse yine
Eydivirgil sen cevabını anun
Yohsa oda tutuşur canun tenün
Yürüvar mahkâm ol Peygambere
Varmaz isen kül olursun kapkara
Ben bu korkudan seni kıldum taleb
Katuña geldüğüme budur sebeb*

cevabını verir. Bundan sonra Peygamberle İblis arasında bir sual ve cevap başlar. Peygamber İblise: „Sen niçin Âdeme secde kıldadın?“ der :

*Eytti İblis-i la'in ya Mustafâ
Bu sözü benden taleb kılmak hatâ
Ya Muhammed sen Habibisin Hakun
Hikmetine bir nazar kılun bakuñ
Diledi tanrı ki secde kılmayam
Anı kim ol gizleye ben bilmeyem
Âdeme secde buyurdu kılmadum
Beni Hazretten sürası bilmedüm
Ger dilermişse getüreydi öğüme
Secde kılaydum firîştehlerle bile*

*Hak buyurdu Âdeme buğday yime
Diledi kim yidüreydi Âdeme
Key sakıngıl buğdayı yime didi
Maksudu oldu ki ani yiyedi
Her kime kılmak diler hısm u belâ
Kim olurem havale kula..*

cevabını veriyor. Peygamber: „Ey zalim sana çok düşman olan kimdir“ diye soruyor. Bu sualler cevaplar devam ediyor. İblis kimlerden korktuğunu söylüyor: „Hakka mutî olanları, âlimleri, ‘ibadet edenleri taharetlileri... sevmem“ diyor. Peygamberin sualine karşı Ebubekir’den, Ömer’den, Osman’dan ‘Ali’den korktuğunu bildiriyor. Bundan sonra da dostlarını sayıyor. Yoldaşlarını, hemsohbetlerini anlatıyor. Hasılı sonunda Peygambere ahdediyor: „Dilini Kur’andan ayırmayan, hak sözü bırakmayan Peygamber ümmetine el sürmeyeceğini.“ söylüyor.

Bundan sonra Peygamber Allaha yalvarıyor ve ashabına dönerek öğüdler veriyor: „namazı vaktiyle kılınız, Şeytanın men’ etmesine kapılmayınız“ diyor. İblis, o ara gelen Cebrail’e dönerek tezallüm ediyor:

*„Döndü ol dem eytti kim ya Cebrail
Gör ne kıldı bana nagehan Celil
Emr kıldı tapma diyü ayruğa
Beni koyub ayruğa tapmak hata
Eytti kim ya Cebrail içüm tolub
Sevgüden gönlüm perakende olub
İlmüme mağrur olmuşdum kavî
Kibr ile tolmış idi gönlüm evi
Kopa mağrur olub oldum mübtelâ
Ol sebebden Hak bana virdi belâ
Atduu andau artuğa secde haram
Kılmadum kıldı melâik heb tamam
Ol söz öğümde vu secde kılmadum
Beni Hazretten surasın bilmedüm
Gitti vuslat irdi bu derd-i firâk
Gör nice oldum yakin iken irâk ..“*

diyor ve göğsünü döverek, hasretle yakılarak çıkıp gidiyor.

معقبتدن نوبه قبل کمال بولا
 اولدانه گندور ککه تبرجانه قيل
 عالمي سن جانکه شکرانه در
 قلله حبت قلاد عک اعما بچون
 اول مانره در بندر طاعتلری
 بو نصیحتلره کمر بول وارم سن
 کوشلا مشلق دبلر سن ای بار
 حفرینه بورک اورغلد زوکون
 بوسیف مدعا اولوبلده قلا
 یا الھی طفر بول وار سن کوه
 رحمتکله طویلفل سن انالری

بوز یاره اور زاری قبل عذردن دلیله
 کبر و ترکات سن سنی بچله قيل
 عابد سیک هم هکایت اول و پرور
 سن ماول اوله جهانه ما بچون
 مکسبک در قلا و عک ای بول کوه
 منزله کتسک سلامت ابرو سن
 مولانه نیک عشقی قبل اختیار
 اول یقین ایله و پرور عالم لده
 اول شهتک عشقی پرور و منزله
 رحمت ایله جنتک در انا کوه
 بو یزم سوزیمز دکلا یسنلری

مولانا ایله مصطفیٰ حرمینه
 سن دکور حاضر لری حرمینه

Sonra Yûsufî kısa bir öğüt veriyor ve tevbe, istiğfâr tavâziye ediyor :

Gel selâmetlik dilersen ey yâr
 Melânânın ışkını kıl ihtiyar

[diyerek Mevlâna'dan mülhem olduğunu ihsas ediyor ve :

«Yusufî meddah» eğer yolda kala
 Ol şehün. ışkî irürür menzile
 Ya İlâhî doğru yol varanlara

Rahmet eyle cennetün vir enlere
Rahmetünle toylagıl sen anları
Bu bizim sözüümüz dinleyenleri
Mevlûnâyla Mustafa hürmetine
Sen degür hazırları muradına

diye mesnevisine nihayet veriyor?

MAKTEL-İ HÜSEYİN

Yusufi'nin „1361'de Candar hükümdarı Celâleddin Bayezid

کلر کونگی ایلته نیم هم اکا
عمر بنحو ایس زو و قوی
دوند عیرک لشوی کیر و
کلدی عیبار کاهمه قوندا
اوش او بو یی مجلس اولد تمام
کیجه خیری اولسون سزه یا اهل
وم حمله الله حسین شهید علیه السلام

توبه قیل کم همت ایس حق کاه
دون کیر و کم دینشالم بزوان
هم یولداشادی دوند کیر و
هم دینشاعده کاهه باش قوندا
یارین اذع سولینه بانه کلام
یارین ایس کم سوزن وارن تمام

باشلیالم سوزه نینه در دله
قیله نیم دوسر ایسی مجلسدن بیان
کونیلده نیچ اولد اوش خبر
عشقیه دیوبن صلواتیه یارین
چونکی قوندا اول ایکی لشکر نینه
اولشور ایچ حمله بنفر او سر دیکر
قد سزله نیجه کونید او کون
قره کون او کون خوش سزله
عق بنس ایلر یکن همدک ایلر
چونکه کورس دار ایچ سزله ناهیل
ای یارین ایشک سوزنم بنم

درد اولور هم کم آد مر اوله
عشقیه دوتن فولاق ای دوتان
سویلیتم ایسین سن ای بختور
کم ایسید سرحمه لسمالین
اطله بند نینه اخلوا طلیه
اول مسلمانی قوشو دوسر دیکر
کون دوقلدی بونلره اولد دون
کنده الیله افعو قاندا ایشینه
ادینه کونند اصفک ایلر
خاند بختار نینه اولد بک سوز
کم سزله قریان اوله جان بنم
ای یارین

دِ دِ دِ کوز یا شی رُ بوقدر رُ صق
 سِرْنِ دُ زِک اشکار ابدی
 بَر مَعْنِی کُورِی اُولی کُوا،
 خَاص قَوْلِ اللّهُو ک فَحْمَد رُ
 عَیْطِی صِدْقِله مسلمان اذَلِی
 اُول دِ حِی مَق بُولِیْنِه مَال قُاش
 قُری کَر حَقَا جُور صِدْقِی رُ
 غَار اِجْنِه رَسُوْلَه بوالدائش اُول
 نَه قُدر رَسَه اِیْمَان اَهْل اِیْمَان
 دِ حِی بُو قُدر اَکَا حِساب صُرُور
 و نِزِدی اَبُو بَکَر رُش اِرا و غُل صِق
 بَرِیْنِه و بَرِدی اَدَّ عَبدُ الله
 بَرِیْنِه و بَرِدی هَم مَحْمَد اَدِیْن
 حِشْرُی رُ کَم بُولَار اَهْل سَمِید
 عَبدُ الرَّحْمَن بَر اَو غُل اُول اَکَاه

عَابِثَه عَیْنِ آب رُ مَطْلَق
 کُور کَلْمَه اِهَام اِیْدِی شِکَار اَب
 دِ دِ کِم کَا اِلَه اِرَا الله
 هَم رَسُوْلِ حَیْبُ الله رُ
 اَنْدُ بَا سِیْلَه مُؤْمِنَان اِرَا
 و بَرِدی و رِیْت نِیْنَه کَم قُدر اَش
 صَلْبِیْنُک قِلَادِی کُورِی شِیْر رُ
 اَو کَلْمَه سِیْن دُ و نِزِدی کَارَت رُز قُورِی
 زَیْد بُو بَکَر اِیْمَان رُز مَه کَاه
 زَیْر، اَو لَیْشِی کُور کَلْمَه صِلَ طُورِی
 هَر بَرِی اُولِی کَا مِل مَطْلَق
 نَسَل شَفِیْق نَبِیْحِی مَاه
 سَهْر و رُدی رُ شِیْح شَهَابُ الرِّیْزِی
 بَرِی جَمْفَر کَا فِر اَنزِی شَهِید
 رُ مَحْمَد غَزَا دَا، نَصْر اَنَه

Bu eserin B. meclisinde:

*Raviler beyle rivāyet eyledi
 İbn-i Mihleh-ı Lutaoğlın söyledi*

beyti ile de İbn-i Mihlef'den⁽¹⁾ tercüme olduğu görülmekte olan bu nüshada ma'alesef ne yazıldığı tarih, ne kimin için yazıldığı, ne şairin adı, ne de yazıldığı yer zikredilmemektedir.

Eser, tıbbi *Varaka ve Gülşah*'da olduğu gibi, geceden geceye halka okunup anlatılmak için yazılmış, meclislere ayrılmış ve her

² İbn-i Mihnef o'acak.

نَبِيٌّ مَوْلَانَا جَلالُ الدِّينِ قَدَسَ اللهُ سِرَّهُ زَيْبَتَيْنِ
 اَنُوكُ اَناسِيٌّ رُبُّهَا وَوَلَدٌ بُو شَيْخِ رُبُّ اَنَا اَكَا جَدِ
 اِبْنِ شَيْخِي مُحَمَّدِ بَايِي اِبْنِ شَيْخِ عَلِيِّ زَمِيْدِ سَيْخِي
 اَنَا شَيْخِي عَلِيٌّ بِهْ شَيْخِ عِيَا اَوْلادِ شَيْخِ عَلِيٍّ عَتَا بَهْ اَنَا
 عِبْدُ الرَّحْمَنِ اَكَا اَبِّ اَوْلِهْ اَكَا كَهْ مُحَمَّدِ دِي شَدِي نَضْرَا مَهْ
 دَاغِي بُو مَقْتَلِي كَهْ قَلْدِي نِظَامِ اِبْنِ بُو سُوْفِ رُبُّ مُحَمَّدِ نَامِ
 اِبْنِ عِبْدِ الرَّحْمَنِ اِبْنِ عَثْمَانِ اِبْنِ بَعْقُوْبِ اَكَا دُوْتَمَهْ كَهْ اَنَانِ
 اِبْنِ حَامِي مَحَاشِي نَامِ سَهْ اِبْنِ عَارُوْفِ اَوْلِ اِبْنِ شَاهِ وَوَلَدِ
 اَشِيْرُ رُبُّ اَنُوكُ خُذَا وَنِزْكَارِ سَهْلِ بُو بَكْرِكَا اَهْلِ مَخْتَارِ
 فِي مَدْحِ اِبُو بَكْرِ صَدِيْقِ رَهْمَتِي
 اَحْمَدُ يَا رَاوِلُوْنَ صَادِقِ اِبُو بَكْرِ عَيْتِي دَلِ وَجَانِيْلِ فِرِيْدِي اِبُو بَكْرِ عَيْتِي
 اَوْلِ اَبَا نَهْ كَلْبِ عَشِقِ صَدِيقِ دِيوِي حَقِ دِيْنِ اَيْلِيْنِ اَقْوَارِ اِبُو بَكْرِ عَيْتِي
 نَبِيٌّ بُو بَرْدِي طَهْوَزِ يَشْرِكُنْ عَابِي رَسُوْلِ اَوْلَادِ رِفَادِ اِبُو بَكْرِ عَيْتِي
 مَهْطَفَا بُو لِيْنِهْ وَرَمَالِيْنِ وَبِرِيْ صَدِيْقِ اَوْلِيْنِ عَاشِقِ دِيْدَارِ اِبُو بَكْرِ عَيْتِي
 جَمَلُوْكُ كُوْكَلِ اَبِي كُنُوْدِ قَرَرِ مَشِيْكِي دِيْنِ وَاسْلَامِ اِيْدِرِ اَبُو بَكْرِ عَيْتِي

meelis sonunda halka selâmet temenni edildiği gibi, ertesi akşam meelise erken gelinmesi de tavsiye olunmuştur.

İkinci nüsha daha muntazam ve tam olduğu gibi, kısmen de harekeli bir nesih kırması ile yazılmıştır. Her iki nüsha da, ufak tefek değişikliklere rağmen biri birinin aynıdır. Yalnız bu nushada gairin Mevlâna'ya nisbetini gösteren manzum bir de silsilename vardır.

Bu silsilenameye göre şair kendisini:

Dağı bu Makteli ki kıldı nizam
 İbn-i Yusuf dudur Muhammed nām

diye takdim ettiğine nazaran Yusufi değil belki Yusufi'nin oğlu İbn-i Yusuf Muhammed'dir. Muhterem Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı kendi tedkikinden geçen nushanın kaynağını zikretmemiş olduğu için, tahkikine imkân bulunamamıştır. Belki Yusufi'nin ayrıca bir *Maktel*'i vardır, bu *İbn-i Yusuf*'un da ayrı bir *Maktel*'i vardır. Belki de bu İbn-i Yusuf hakikaten Yusufi'nin oğludur ki bu bize ve edebiyatımıza hiç bir şey kaybettirmez, belki bir yeni şair daha kazandırmış olur.

Görülüyor ki Yusufi Meddâh VII. asrı h. VIII. asra bağlayan ve Anadolu Selçuk türkçesi ile, oğuzca ile yazan sünnî mezhepli ve şeri'at propağandacısı eski türk şairlerinden biridir.

Varaka ve Gülşah'ta da söylediğimiz gibi, o, Osmanlı şairi değildir; fakat, Osmanlı İmparatorluğu kurulduğu sıralarda, hattâ daha evveleri, diğer Türk beyliklerinde yaşamış, Türk edebî dili ile yazmış eski Türk şairlerinden biridir. Selçukluların son zamanlarına yetişmiştir. Belki de Dehani'lere, Ahmet Fakih'lere, Seyyâd Hamza ve Suli Fakih'lere eş ve yoldaş olmuş bir şahsiyettir